

Czégényi Dóra

MAGYAR–ROMÁN INTERETNIKUS KAPCSOLATOK VALLÁSI VETÜLETE¹

A román pap alakja egy erdélyi közösség hiedelemrendszerében

*„Mert az egész törvény ez egy ígében teljesedik be:
Szeresd felebarátodat, mint magadat.
Ha pedig egymást marjátok, és fáljátok, vigyázzatok,
hogy egymást fel ne emésszétek.
Mondom pedig, Lélek szerint járjatok,
és a testnek kívánságát véghez ne vigyétek.
Mert a test a lélek ellen törekedik,
a lélek pedig a test ellen;
ezek pedig egymással ellenkeznek,
hogy ne azokat cselekedjétek, a miket akartok.”*

(Gal. 5, 14 –23)

Zsibó² vegyes lakosságú település. Nem csupán kétnyelvűség, hanem kettős kultúra is jellemzi. A két népesebb etnikai csoport (magyar és román) együttélése és a kapcsolatok mennyisége, milyensége meghatározza a kulturális hatásokat.

A szörványban élő magyar etnikai közösség kulturális modellje a román hatások nagy számát mutatja, de az endogén kultúra asszimilációs képessége még működik. A kultúra szerkezete ugyan a többségi lakosság kultúrája szerint esetenként átrendeződik, de az endogén kultúra bizonyos – elődökkel való identifikációt szolgáló – elemeit őrzi³. Ezek az etnikai identitás nyilvánításának eszközeiként működnek.

Az ortodox román környezetben élő református magyarság átvette a román pap hiedelemköréhez tartozó hiedelmeket és hiedelemcselekvéseket. Ezek mögött az ortodox vallás⁴ doktrínarendszere húzódik meg. A protestáns közösség saját hiedelmeinek csak egy kis részét tartja a vallás, a hit körébe tartozónak, éppen azért, mert a mágikus eljárásokat, a gyógyításokat, a jóslásokat az ortodox lelkész hatáskörébe vitte át. Saját felekezeti hovatartozásuk nem tett lehetővé más megoldást.

„A románok, űk vallásosabbak, mint mik. űk vallásosabbak, s a románok, azok, azok nagyon hisznek. S a román papok foglalokznak vele. Például katolikus paphoz hiába megy az ember. Hiába megy. Vagy református paphoz, nincs mit keresni. Az, az más vallás.” (K.M.E./1931)

Amennyiben babonának tekintünk minden olyan nézetet, amelynek nincs jogosultsága bizonyos vallásban, érdekes jelenséggel szembesülhetünk. A magyar református vallásban a földet szorongató démonvilág reali-

tásának nézete érvénytelen. Tehát minden erre vonatkozó aktív magatartást feltételező mágikus rítus kizárt. Ellenben az ortodox egyházi dogmarendszer érvényesíti az előbbi nézetet.

„În zilele acestui sfârșit de mileniu, când mintea omului, blagoslovită de harul dumnezeiesc, a ajuns la adevărate culmi – chiar azi – la două mii de ani după ce Domnul nostru Isus Hristos a dat lege împotriva obiceiturilor diavolești a tot felul de farmece, descânteceși vrăjitorii, încă se mai întâlnesc, nu rareori, la sate și orașe – bărbați și femei, bătrâni și tineri – care mai folosesc aceste obiceituri. (...) Punctul de plecare a acestor practici fiind pactul între omul liber și diavol, prin care omul liber acceptă conștient despotismul demonic în schimbul unor satisfacții trecătoare. Toate cărțile, care arată aceste practici, recunosc, că prin mijlocirea unor semne și cuvinte, omul are posibilitatea de a invoca spiritul rău. (...) Formele apariției demonice sunt nenumărate, grupându-se după recunoașterea senzorială, după aparență umană sau animală, ori ca obiect divers, cuvinte, zgomote, mirosuri.” (Acatist la vreme de necaz și de ispită, 1998) [Ezredvégünk napjaiban, amikor az emberi értelem, megáldva az isteni kegyelem által valóságos csúcspontot ért el – épp ma – kétezer évvel miután Jézus Krisztus Urunk törvényt szabott az ördögi szokások, varázslatok és boszorkányságok ellen, még mindig találhatók, s nem ritkán, falvakon és városokban – férfiak és nők, idősek és fiatalok –, akik élnek ezen eljárásokkal. (...) Ezeknek a démonikus praktikáknak a kiindulópontja a szabad akaratú ember és az ördög közötti szövetség, melynek értelmében a szabad akaratú ember tudatosan elfogadja a démonikus despotizmust/önkénteskedést, bizonyos mulandó ellenszolgáltatások érdekében. Minden könyv, amely foglalkozik ezekkel az eljárásokkal, elismeri, hogy bizonyos jelek és szavak által az embernek lehetősége van a gonosz/ártó szellemek megidézésére. (...) A démon megjelenési formái megszámlálhatatlanok; az érzékszervi felismerés szerint csoportosítva őket: emberi vagy állati megjelenési forma, esetleg különböző tárgyak, szavak, zörejek, szagok. (Litánia baj és kísértés idején)]

E terület teoretikus és praktikus tudomásulvétele, valamint a vele való bensőséges foglalkozás köti össze a vallást és a mágiát. Ilyen értelemben az ortodox lelkész mágikus ember (homo divinus). A misztikus teológia⁵ és a teurgia⁶ az ortodoxiában egymás mellett létezik. A vallásos meggyőződés, a vallásos élmény és áhítat intuitív jellemzői olykor nem zárják ki a gyakorlati-mágikus határjelenségeket. Az aktív magatartást feltételező mágia egyik formájaként a teurgia jelen esetben a démonokra vonatkozik, azaz főként a rossz szellemekre. Ezek megosztják az emberekkel az indulatokat és ösztönöket, szolgálatára vannak a megidéző mágusnak. Megidézésükkel kapcsolatban a közhiedelem fontosnak tartja a rituális előírások betartását: a titkos név, a megidézésre alkalmas időpont és hely, a megszólítás módozatának (ráolvasás) és a démon képességeinek ismeretében⁷. A magyar/román közösségekben a rossz/ártó szellemeket az ördögsereggel azonosították. Az ör-

dög pedig megidézés nélkül is megkörnyékezi a jámbor embert. Igyekszik lelkét megkaparintani, az ezredvég közeledtére való tekintettel.

„*Se poate manifesta în diferite forme. Probabil. Acum Satana știe că mai are puțin și va fi legat. Și sigur, că își acaparează cât mai mulți oameni. O ultimă încercare, da.*” (I./1950) [Különböző alakban nyilvánulhat meg. Most a sátán tudja, hogy kevés ideje van és meg lesz kötve. Persze minél több embert meg akar magának szerezni. Egy utolsó kísérlet, igen.]

Kicsi a távolság a román jámbor vallásosság és a magyar népi hitvilág között. (A magyar közösség esetében a „hit” nem religiózus értelemben veendő. Konkrét társadalmi kontextusra utaló, élő rendszerre vonatkozó kategória a néphit.) A román hivatalos egyházi lény így kerülhetett be a magyar hiedelemvilág alakjai közé. Annak ellenére, hogy ártó hatalmakkal fenntartott kapcsolatokat is sejtene tevékenysége mögött, a román paphoz való fordulás szokásának átvétele a román közösség tagjaitól pszichológiailag határos. A cselekményt elvégzőnek reményt ad arra, hogy egy kilátástalan helyzetből mégis van kiút, s ő a maga részéről mindent megtett, hogy sorsa jobbra forduljon.

A ROMÁN PAP

A zsidói közösségben, hasonlóan más vidékeken élő közösségekhez, a román pap fogalma olyan ortodox lelkészt jelöl, aki mágikus jellegű tevékenységet folytat. A köztudatban az él, hogy a román papok többsége foglalkozik mágikus jellegű tevékenységgel, de a fehér és fekete mágia alkalmazását illetően eltérnek az arányok. Meghatározó kritérium a pap családi állapota.

A családos román pap a gyógyító, segítő szerepkörön ritkán lép túl, mert veszélyes számára a fekete mágia gyakorlása. A közhiedelem szerint, rontó tevékenységének következtében saját maga és családja károsulhat anyagilag és szellemileg. Ritkán fordul elő, hogy családos román pap híres rontó legyen büntetlenül (anyag csőd, alkoholizmus, örület, halál). Szolgáltatásaiért pénzt fogad el, néha nem is keveset: „...*de dollárt is vigyél neki!*” (Cs.M./1954)

A pénzért cselekvő román pap a hiedelemszövegekből kiszűrhető információk alapján fizikai tulajdonságaival is elüt környezetétől: mélyen ülő, tüzes szempár, magas homlok, dús, sötét haj, bozontos/rendezetlen szakáll, magas termet. Azok, akik az alvilág erőit is képesek megmozgatni, hasonulnak azokhoz. Így például, a római lelkészről nemcsak hívei, de zsidói kollégája is azt állítja, hogy őrdögi arcvonásai vannak. Ezt a jelenséget azzal magyarázzák, hogy a kapcsolatteremtés és -fenntartás fájdalmas, kínnal jár, ez látszik meg a pap vonásain.

Azok, akik a fehér mágia körébe tartozó cselekvéseik által váltak híressé, nem kérnek pénzt: „*Amít gondolja az ember, hogy ad. Van, amikor nem is veszik el a pénzt, mer aszongyák, hogy egyszer lássa, hogy csinált valamit,*

vagy nem. S akkor osztán, ha akarsz vinni neki, viszel, ha nem akarsz, nem.” (K.M.E./1931)

A „călugăr”, azaz a szerzetes barát, szociális helyzetének függvényében hatékonyabb, de szerényebb személy. Szentnek tartják, aki önmegtartóztató életvitele folytán eredményesebb szolgáltatásokat nyújt. A róla kialakult kép öreg, ősz hajú embernek, néha vak bölcsnek mutatja. Ritkán fogad el pénzt, többnyire élelemmel fizetnek a megsegítettek. Remeteszerű életmódja szinté kikezdehetetlen.

„Az egy pap se tudta vállalni. Egyik se vállalta. és Moldvából jöttek ezek a pópák. Azok jöttek le, kettő, akik egyáltalán húst nem ettek életükben, nem paráználkodtak, semmit. érted? Na, azok tudták csak. S azok, arra mondják, hogy ezekből születnek a szentek. Mint, ahogy ez is mondta, ez a kucsói pap.” (M.Á./1964)

A terepen gyűjtött hiedelemanyag elemzésekor a hiedelemtartalmak, a motívumok skálája arra utal, hogy e természetfeletti erővel felruházott ember az egyház keretében és a néphitben elfoglalt helyének köszönhetően egy átfedési szférát hozott létre a két etnikai csoport folklórájában. Ennek az állapotnak a kialakulását (részben) indokolja az ortodox vallás és a mágusi tevékenység kapcsolata, amennyiben a problémát teológiai szempontból közelítjük meg, hiszen a református lelképásztor személyét egyáltalán nem, a katolikus plébános böjtölő és misetartó tevékenységét pedig részben hozzák kapcsolatba a román pap tevékenységével.⁸

A ROMÁN PAP SZEREPE A HITÉLETBEN

Az Isten szolgáljaként felfogott papnak a tevékenysége a lelki vezetői szerepkörben ragadható meg. Tudását (ez esetben értelmiségi tudását), élettapasztalatát és bölcsességét tisztelik mindkét közösség tagjai. Rituális vonatkozású lelki gyakorlatai az ortodox doktrínák jegyében zajlanak, és ilyen körülmények között semmi kapcsolat nem áll fenn a magyar közösség tagjai és a román pap között. Képességei és cselekvései strukturális hasonlóságot mutatnak a református lelkész és a katolikus plébános képességeivel és cselekedeteivel. Személyisége az ortodox hitközösség tagjainak mérvadó. Odafigyelő és meghallgató ember, törődik a lélek bajaival. Nyugalma, jóindulata, empatikus képessége bizalomkeltő. Kapcsolatteremtő képességeinek magyarázata emberséges viszonyulásmódjában keresendő. Akár ő keresi fel híveit, akár azok fordulnak hozzá, szükségleteikről képet alkot a beszélgetések során és minden esetet egyediként kezel. Szociális szerepe tehát fontos, kiemelt jellegű, és az eleve szükségszerű papi tevékenység körébe pozitív jelenségek tartoznak. L., zsidói román lelkész így vall erről:

„Aci sunt mai multe puncte de vedere, care trebuie subliniate toate. Adică, mai întâi, preotu' trebuie privit ca o persoană care este luată dintre oameni și pusă tot pentru oameni. Deci nu se pune problema unei distincții din punct de vedere al omului din preot, în sensul că el este superom sau are niște

puteri supranaturale ascunse, și cu care să se joace de-a tot felu'. Nu. Deci se pornește firesc de la noțiunea de om, dar care este ales dintre oameni..." [Itt több szempont érvényesül, és mindegyik kihangsúlyozandó. Azaz elsősorban a pap, mint személy veendő figyelembe, aki az emberek közül van kiemelve és ugyanoda (ti. az emberek közé) van téve, az emberekért. Tehát nem tevődik fel a megkülönböztetés, miszerint a lelkész egy emberfeletti/felsőbbrendű ember vagy olyan ember, akinek rejtett természetfeletti ereje lenne, amelynek a segítségével mindennemű játékot űzhet. Nem. Tehát az ember fogalmából kell kiindulni, de olyan ember, aki az emberek közül ki van emelve.]

Rétegzett szerepkörét ő maga vázolta röviden. Kitért az isteni kegyelemtől áthatott liturgiai tevékenységére – kihangsúlyozva annak lelki-erkölcsi vonatkozásait –, szociális tevékenységére – melyet karitatív jellegűnek minősített –, és összegzőként kihangsúlyozta, hogy „...*deci din toate punctele de vedere*” [...tehát minden szempontból] hajlandó és képes megsegíteni hitközösségének tagjait, és nemcsak azokat.

A pap által nyújtott segítség tanácsadásban, imára és gyónásra való buzdításban merül ki. Családtagok vagy szomszédok közötti viszályok alkalmával mediátori szerepet vállal. Az anyagilag hátrányos helyzetű híveket felmenti az egyházi adózás alól és szeretetsomagokat állít/állíttat össze számukra; esetenként ingyenes orvosi ellátást eszközöl ki.

A ROMÁN PAP SZOLGÁLTATÁSAI

Az ortodoxiának, mint misztikus rendszernek a képviselőjeként gyakorlati-mágikus határjelenségek katalizátora. Sajátos szerepköre az emberélet során előforduló veszély- és konfliktushelyzetek alkalmával kerül előtérbe. A magyar emberek román paphoz való fordulása szorosan összefügg a problémahelyzetekkel. Ilyenkor az ortodox vallás lelkészének papi tevékenysége kiegészül egy gyógyító-rontó, fehér és fekete mágusi szerepkörrel. Nem lehet ugyan klasszikus értelemben vett hiedelemlénynek tekinteni, de tulajdonságai és szolgáltatásai alapján besorolható a természetfeletti erővel rendelkező emberek sorába.

„...în această concepție de a fi ales, adică e ales dintre oameni, dar ales de Dumnezeu. Preotu' – din acest punct de vedere al tainei hirotoniei – apare, ca un purtător al harului lui Dumnezeu. Deci el nu mai este un om simplu. (...) Problema modului în care lucrează harul, rămâne o taină.” (L.) [Ebben a felfogásban, ti. hogy kiválasztott, azaz az emberek közül kiválasztott, de az Isten által. A pap a felszentelés szempontjából az isteni kegyelem hordozójaként jelenik meg. Tehát ő már nem egy egyszerű ember. (...) Az isteni kegyelem hatása/működése azonban titok.]

Rejtett tudás birtokosa, aki a kérelmek függvényében a vallás eszközeivel segít. Tudása hatalmat biztosít számára. Több beszédpartner kifejtette azon véleményét miszerint „...*olyan imádságot mondatott el vele, amit ő addig*

sose hallott. A românași-i pap ennek a rónai papnak a generációja, ezek tudják csak. S mit tudom én, hogy hány évnek kell eltelnie, és akkor megint lesz egy generáció, aki tudja csinálni.” (S.I./1965) vagy „...van ilyen fekete Biblia, és ott vannak azok a részletek, s azokból osztán ű imádkozik. Kikeresi, s imádkozik. Rosszat, jót.” (S.Sz.II./1936)

A paphoz fordulók körében kialakult az a nézet, hogy a tudományos szerzés meghatározott időközökben történik (33,99 évenként) a teológiai tanulmányok keretében, és ezt egészítik ki a mágikus tárgyak. A megnevezett tárgyak: mágikus könyvek, amelyeknek megnevezése változatos: „pravilă” [imádságos könyv], „carte de blesteme” [átkok könyve], „nagy könyv”, „fekete Biblia”.

A zsidói közösségben (is) normához kötött, hogy milyen üggyel lehet, vagy kell paphoz fordulni. Tiltás csupán a halálos kimenetelű fekete misére vonatkozik, de ennek ellenére – kár/bűn megtorlásaként minősítve – elterjedt jelenség.

A paphoz fordulás leggyakoribb oka: a lopás, a betegség és a szerelmi varázslás, de bármilyen más jellegű konfliktus- vagy problémahelyzet esetében román paphoz lehet fordulni.

Ha valakinek a háztatásából valami eltűnik (pénz, gazdasági eszköz, állat) a tolvaj kiletének megtudakolása érdekében felveszik a kapcsolatot a román pappal. Ilyenkor azt igénylik, hogy kiderítse a tettes személyét. Böjt-re és misére hivatkozva, néha a tettes maga fedi fel kiletét. Keves azoknak a száma, akik csupán a kár megszűnéséért igénylik a pap segítségét, mert a többség – amennyiben ismerik a személyt, aki megkárosította őket – böjt- és imatartó tevékenységükkel a kár megtérítését, a kárt okozó ember szenvedését vagy elpusztítását célozzák meg.

A gyógyító román pap nyugtalanságot, ijedséget, rontást, alkoholizmust orvosol, és az orvosok által gyógyíthatatlannak minősített betegeken is igyekszik segíteni. A papot általában megbízható emberek véleménye alapján válasszák ki. Maga a beteg, vagy annak közeli hozzátartozója fordul segítségért az ajánlott paphoz. Néha maga a papot ajánló személy kíséri el őket.

A családalapítási szándék megvalósítását gyakran nem a fiatalok kérelmezik, hanem valamelyik szülő, aki aggódik magányos gyermeke sorsa miatt. A szülők a vénlányág/agglegénység kiváltó okának a rontást tekintik. A rontás/megkötés feloldását kérik, és gyermekük minél korábbi házasságát. Fiatal lányok is fordulnak férjhezmenés céljából paphoz, aki az ajánlott böjt erejének növelése érdekében az anya segítségét is javasolja/kéri. Meddőség/magtalanság esetén is igénybe veszik a pap hatalmát. Hütlenség és válás alkalmával pedig gyakori a mise legerősebb formájának az alkalmazása, amely halálos kimenetelű.

A pap által nyújtott segítség milyensége meghatározó, mivel a fehér és fekete mágusi tevékenység egyaránt segítségnek minősül a pap és a kérelmező értékrendjében, de érdekes vizsgálat tárgyává tenni a szenvedő vagy a meg-

figyelő fél álláspontját. Ugyanis a román lelkész segítőkészségét általában – aktivizálás esetén – jogosnak vélik a közösség tagjai, de egy ördögi folyamatnak tekintett fekete mágusi tevékenység más elbírálás alá esik alkalmanként.

Ambivalens alakját a gyűjtött szövegekből kiemelt tulajdonságok körvonalaazzák:

ember ----- férfi
 hatalma van ----- általános
 tudománya ----- tanulja ----- mágikus könyv
 tevékenysége ----- gyógyító ----- embert/állatot
 ----- rontó ----- embert/állatot/növényt
 ----- jósló

A román pappal szembeni viselkedésnek nincsenek szabályai. Ez arra enged következtetni, hogy nem mutat határozott karaktert és pozitív funkciók mellett számos negatívát is betölthet. Az alakjára vonatkozó gazdag ismerethalmaz ellenére személyét és tevékenységét bizonyos értelemben homály fedi. A direkt információk megszerzésekor tapasztalt nehézségek a pap tudását jellemző ezoterikusságot hangsúlyozták (egyik adatközlő sem tudta pontosan meghatározni tevékenységmozzanatainak mindegyikét), de az ok- és kontextusrendszer rekonstruálni lehetett a hiedelemszövegek alapján.

A paphoz fordulás aktusa mögött ambivalens meggyőződés húzódik. Ennek értelmében a román pap Isten szolgája ugyan, de az alvilág kétes erőinek mozgatója is. Angyali és démonikus vonásokkal felruházott személy, akinek hatalmát tisztelik és félik, egyéni érdekeik függvényében pedig újra és újra aktivizálják. Hit kérdése az egész: „...nem sikerül a római papnál, elmegy a bonci paphoz. Nem sikerül ottan, elmegy egy másikhoz.” (K.M.E./1931) Egyik román adatközlő megkérdőjelezte a római pap lelki tisztaságát:

„Asta mă-ntreb și eu. Pentru că Dumnezeu vrea binele. De aia mi frică și cu popa din Rona, să nu lucreze cu cel rău.” (I./1950) [Ezt kérdezem én is magamtól. Mert az isten a jót akarja. Azért félek a római paptól is, nehogy a gonosszal dolgozzon.] Magyarázata – félelmét illetően – így hangzott:

„Păi, e un pericol, e ceva nepermis. Eu cel puțin am umblat, dar sunt convinsă, că a fost împotriva lui Dumnezeu. Și totuși oamenii merg. Da. Nu cunosc adevărul. Dar numai la noi ortodocși îi așa. Dar preotu' ortodox ajută și oameni catolici, reformați. Categorical. Nu se ține cont de religie sau, nici vorbă.” (I./1950) [Hát, veszély. Ez valami tiltott dolog. én legalábbis jártam, de meg vagyok győződve, hogy Isten ellen való cselekedet volt. és mégis, az emberek mennek. Igen. Nem ismerik az igazságot. De csak nálunk, ortodoxoknál, van így. De az ortodox lelkész segíti a katolikus, református embereket is. Kategorikusan. Nem veszi figyelembe a vallási hovatartozást vagy, szó se róla.]

Elítélés és elismerés egymás mellett működik. A kérelmező személyiségének és a szolgáltatások minőségének függvényében a pap – gonosz kapcsolat újra és újra átértelmeződik. Egy – a román papokhoz gyakran járó – református asszony például a pap tevékenységét az ördöggel való harcként minősítette: *„Hallásból, mondják, hogy a pap még az ördöggel is viaskodik”* (S.Sz.Ir./1946) K.M.E. kihangsúlyozta a pap – ördög „cimborálás”-t, de csíntélte el: *„...nem mindegyiknek adatik meg az a tehetség, hogy ilyesmiket csináljanak.”* (K.M.E./1931) ő éppen ezért nem fél tőlük, hanem tiszteli őket.

A paphoz fordulás a kvázi-nyilvánosság jegyében zajlik: a rokonság, a barátnök, alkalmanként a kérelmezőt szállító fuvaros tudja. Magának az aktusnak vallásos motiváltsága is van. A természetfeletti erők és az emberek között közvetítő, a szellemek világával kommunikáló román pap elsősorban Isten szolgája, akinek spirituális kapcsolatai biztosítják tevékenységének az eredményességét: *„én megkérdeztem a rónai papot, hogyha ő imádkozik, hogy tud fekete misét tartani. Azt mondta, hogy csak Isten akarata érvényesül. Ha Isten úgy akarja, meghal, ha nem, nem.”* (M.E./1957)

Maga a szolgálat tér- és idődimenziói a pap mediátori szerepét hangsúlyozzák. A kérelmezőket a papilakon (irodában) vagy a templomban fogadja. A nap bármelyik időpontjában hajlandó meghallgatni a hozzá fordulókat. A súlyos betegek hozzátartozói néha éjszaka is felkeresik, ilyenkor azonnal a templomba siet és imádkozik (egyedül vagy a családtaggal együtt).

„Nehéz, körülményes volt az út, mikor bementünk már késő volt, és azt mondta, hogy baj van, s azért jöttünk. És azt mondta, hogy nagy baj van, s most jövünk?!” (M.E./1957)

A pap elbeszélget a kérelmezővel, így megszerzi a szükséges információkat, de egy-egy nagyobb tudású pap szemének megdörzsölésével például ún. „időutazásra”, telepatikus helycserére is képes. Megmondja a baj okát, a problémahelyzetben levő korát, nemét, lakhelyét, sőt lakberendezését is.

„Ez a rónai pap, ennek vannak kollégái, én kettőt tudok, aki foglalkozik vele. De annyira, annyira benne van már, hogy mikor valaki mejen hozzá valamiért, hogy van valami szerencsétlenség, vagy baj a családba, mikor már bemegy a kapun akkor megmondja, hogy miért jött.” (K.M.E./1931)

A kapcsolatteremtés fázisában a pap erejének bizonyítását szolgáló mozzanat is jelen lehet (megmutatja a kezén vagy homlokán megjelenő keresztet, látnoki képességeit bizonyítandó távoli helyeken lévő emberek tevékenységéről számol be).

Néha Bibliából jósol/néz : a kérelmező felüti a Bibliát kézzel/késsel, és az illető részt értelmezi.

„...hogyha a Biblia bezáródik, mikor valakire, van mikor bezáródik a Biblia, akkor nem lehet. Akkor a papok nem tudnak semmit.” (M.Á./1964)

Amennyiben vállalja az „ügyet”, börtöt és misét ír elő.

Visszaidézve eddigi tevékenységét L., a zsidói román lelkész így minősíti:

„Sunt aspecte spirituale, dar care ies din sfera obișnuitului. Sunt aici o muțime de lucruri care se-ntâmplă în chip practic, deși pe noi la școală nu

ne-au învățat așa ceva. Deci din punct de vedere teoretic nu există o învățatură anume. (...) În schimb, modul minunat în care lucrează Dumnezeu este aparte. Am întâlnit o serie de lucruri curioase.” [Szellemi aspektusok, de amelyek túlmutatnak a megszokottság körén. Rengeteg dolog megtörténik gyakorlatilag, habár bennünket az iskolában nem oktattak ilyesmire, tehát elméleti szempontból nem létezik egy bizonyos tanítás. (...) Ellenben a mód, ahogyan az isteni kegyelem működik, egyedi. Egy egész sorozat érdekes dolog ismertem meg.]

Mágusi és papi tevékenysége szervesen kiegészíti egymást. Tapasztalatom szerint azok a legnagyobb erejűnek tartott papok, akik rontással, és más kétes erkölcsű cselekedetekkel foglalkoznak (fekete mise, rábőjtölés). Az ördögcimborai mivoltának ereje félelmetessé teszi alakját, de ugyanakkor hatékonyságát, képességeinek kiemelkedő jellegét is biztosítja. Egy nagy erejű paphoz messze helyről is ellátogatnak:

„Tudják ezek a papok, román papok, ne filj, hogy, hogy kell. A római az tudja. A minap is Bihar megyei, Kolozs megyei, máramarosi kocsi állt a híd mellett.” (Cs.S.M./1930)

Ugyanakkor a zsidói közösség tagjai sem sajnálják a fáradságot, és a szamosújvári, boncnýíresi, rohi-i, fűzesmikolai és alsóegregyi paphoz is elmennek segítségért. Az okokat illető vélemények megoszlanak. A titokzatoság, a cselekmény erejének a növelése, valamely pap már túlterhelt napi-rendje, és főként nagyobb tudása határozza meg ezt a belső migrációt. Nem elhanyagolandó a távolító mechanizmus szerepe sem: a saját lakóterületén tevékenykedő pap személyében csak isten tiszta szolgáját akarja látni, aki *„nu lucrează cu dracu’”* [nem dolgozik az ördöggel].

A pap tevékenysége valójában mind gyógyítás, mind rontás esetén az imában és a bőjtölésben, valamint misék tartásában merül ki.

Mágikus vagy vallásos cselekmény az imádkozás? A templomi szertartások természetesen nem tartoznak a néprajzi vizsgálódások körébe, de az ima, mint a lelki élet centruma (lévén a vallás megélésének legfontosabb tiszte) a transzcendens erővel való kapcsolatteremtés egyik formája. Igaz ugyan, hogy a vallás istene a mágia személytelen erejéhez viszonyítva személyes erő, amelynek az ember magát aláveti, de rokon cselekvési rendszer a mágia, mint önmagában kényszerítőleg ható cselekvés. A lét alapvető problémáira és a speciális, konkrét részletproblémákra vonatkozó hiedelmek cselekvésben megnyilvánuló formái helyzettől és állapottól függően mágikusak vagy vallásosak. Lelki, vallási és szakrális motivációk munkálnak a népi értékrendben. Meghatározóak a magatartásformákra nézve, de a népi vallásosság nem azonosítható a dogmatikus egyházi vallással.⁹

Az imák tartalma többé-kevésbé azonos a különböző vallásúaknál, a különbség azonban eltérnek. Jól kialakult szokásrend alapján mennek végbe, de a pap tiszteletben tartja a más felekezetűek „szociális áldozatformáját”.¹⁰ Az ima céltudatossága a bőjtölés aktusával párhuzamosan érvényesül.

A böjtölés aktusának szellemi vezetője a pap. ő szabja meg a böjt menetét, időtartamát, és a kijelölt napokon együtt imádkozik a kérelmezővel, valamint misét tart az ügy érdekében. A böjtölés és a ráböjtölés nem különbözik módszerében, csupán céljában: az első esetben fehér mágiával állunk szemben, a második esetében végzetes célzatú, rontó eljárással.

A hét bármelyik napján lehet böjtölni; a személytől,¹¹ vagy a megoldandó problémától függ. Az időtartam változó (3–6–7–9–11 hét/hónap). Ha kevésbé súlyos úgyról van szó, a pap egy-egy napot jelöl ki – általában kedd vagy péntek –, ha nagy szerencsétlenséget kell ellensúlyozni vagy gyors hatást kívánnak, akkor egy héten akár három nap is „böjtös” lehet. Olyan esetről is beszámoltak, amikor negyven napig szigorú böjtöt tartottak. Az enyhe és a szigorú böjt megkülönböztetési kritériuma a fogyasztható étel/ital minősége és mennyisége. Főként beteg/gyenge emberek esetében a pap engedélyezi a déli tizenkét óra utáni mérsékelt étel- és italfogyasztást, esetleg csupán az édességtől, tésztaféléktől tiltja el a böjtölőt. A zsigó ortodox lelkész például kihangsúlyozta, hogy a böjtnek akkor van foganatja, ha alázatosan és jókedvűen tartja be a megfogadóját. Ilyen értelemben böjtnek minősíthető a napi egy-két órás ételről való önkényes lemondás is. Az ima és a böjt úgy mond, a lélek ünnepei, amikor „*toată ziua e o sărbătoare*” [az egész nap egy ünnep].

A ráböjtölés ezzel szemben bizonyos értelemben felfogadás. A pap viszonyulása nem egyértelmű: bizonyos esetekben ő maga ajánlja fel kliensének ezt az eljárást, más esetekben lebeszéli a kérelmezőt a súlyos kimenetelű aktsról:

„*A pap azt mondta: Guszti, ez nem jó, hogy valakinek az életére törjünk, de én csinállok neked egy olyan misét, hogy az az illető jöjjön idővel el, vallja be neked a bűnét, ismerje el, hogy ő tette a motorinát a cefrédba, és a károdát fizesse meg.*” (S.Sz.Ir./1946)

A ráböjtölést a fekete mise kérelmezésével együtt szokták alkalmazni. Szigorúságát az is bizonyítja, hogy az állatokat ilyenkor nem látják el, a házból semmit nem adnak ki, és az udvarra nem visznek be semmi. A böjt félbeszakítása veszélyes: „visszafordul”, a végzőjére. Hasonló veszéllyel jár, ha ártatlan személyre tartják. A böjtöt egy személy, egy család is tarthatja, néha besegít egy-egy közeli rokon is.

A pap által tartott misék is különbözőek. A nappal tartott misék pozitív célzatúak többnyire, az éjszakai viszont erősebbnek tartott, kiátkozást, halált jelent.

A nappali misék alkalmával a pap imádkozva megy be a templomba, belép a szentélybe, ahol füzetben/lapon fel vannak jegyezve a kérelmezők. Felolvassa a neveket és a kérelemeket, majd közös ima következik. Kérésre imádkozik külön egy-egy személyéért egyedül is, vagy valamelyik családtaggal. Ez esetben külön időpontot rögzítenek a találkozássa.

Az éjszakai misét Szent László-miséjének¹² is nevezik, amelyet kedd éjszaka tart a pap a templomban. Ilyenkor egyedül van, az emberek furcsa

zörejeket, fényjelenségeket észlelnek kívülállóként. Néha hajnalig a templomban tartózkodik. Kevés ember vett részt ilyen jellegű miséken, csak akkor történt meg, ha valamely kérelmező ragaszkodott hozzá, vagy az együtt való imádkozás („*impreună lucrare*”) erejének megkettőzése érdekében történt. Háttal végzi a cselekvéseket és teljes szótlanúsággal. Három mise után – jellegétől függetlenül – érezhető a hatása: a beteg erősödik, a tolvaj jelentkezik/megtéríti a kárt, a bűnös nyugtalan/rohamosan romlik az egészségi állapota stb.

A ROMÁN PAP ÉS MÁS HIEDELEMLALAKOK VISZONYA

Engesztelés, leigázás és ellenőrzés törekvései egyesülnek a román pap alakjában. A vallás, mint vallásosan egyenrangúakkal számol a démonokkal, és a papi teendők erkölcsi differenciálódása elmarad.

A varázslat nem feltételezi szükségképpen a rossz szellemekben való hitet¹³, így a román pap vallásos képzetekből levezethető cselekedetei babonás képzetekkel magyarázható varázslatokhoz hasonlíthatók. *„Általános felfogás szerint egy vallásos rítusnak a végzője függést érez, illetve éreztet valamely felsőbb hatalommal (istenséggel) szemben és hódolva könyörög a segítségért; a varázsló ezzel ellentétben félelem és tisztelet nélkül hiszi, illetve kelti a hitet, hogy a sorsot, szellemeket, vagy isteneket szolgálatába tudja kényszeríteni és fenyegetéssel, formulákkal és i.t. próbálkozik náluk célt érni.”*¹⁴

A román pap önmagát, mint Isten méltatlan szolgáját tekinti, és tevékenységének eredményességét az isteni kegyelem hatalmával indokolja/magyarázza, de kihangsúlyozza, hogy: *„Nu oricine poate fi preot. (...) asta presupune o viață de jertfă.”* (L.) [Nem akárci lehet pap. (...) ez a szerepkör egy áldozattal életet feltételez.]

Kiválasztottságának biztos tudatában kéri a transzcendens hatalom segítségét. A szellem- és ördögűző tevékenységét tekintve pedig kényszerítő, fenyegető magatartást nyilvánít.

A vázolt hiedelemkör centrális alakjaként mintegy szintetizálja a zsigói közösség által ismert hiedelemlények lényegi vonásait. Bővülő hiedelemköre elsősorban a boszorkány, a gyógyító ember és a néző hiedelemkört integrálja.

A Pócs Éva által feltételezett „sokoldalúan” használt lény a zsigói közösségekben a boszorkány. *„A boszorkányság koncepciója – mint Evans Pritchard írja az azandékkal kapcsolatban – természetes filozófiát nyújt, amellyel az ember és a szerencsétlenség közti viszony magyarázható, továbbá viselkedéssztereotípiákkal szolgál ezekre az esetekre nézve.”*¹⁵ Ha figyelembe vesszük Iklódi András meghatározását¹⁶ is Pócs Éva boszorkányértelmezésekor, levonhatóvá válik az a következtetés – ami erre a közösségre (is) érvényes –, hogy a 20. századi magyar falu tudatában változik a boszorkányfogalom, és ez feltételezhetően annak köszönhető, hogy több más hiedelemlény voná-

sait is magába olvasztotta. így aztán e szilágysági közösségben is a boszorkányság ideológia és viselkedés. Ez tehát egy szerep, amelyet vagy vállal valaki önként és állandóan, vagy a hagyományosan boszorkánynak tulajdonított személyiségjegyekkel – és egyéb körülmények révén (pl. vád során) – bárkire ráosztják. Ez utóbbi esettel lehet találkozni Zsibón. A hiedelmek két-féle ismerethalmazt tartalmaznak: jellemzik a boszorkány alakját¹⁷, és meghatározzák a vele szembeni viselkedés szabályait¹⁸.

A pap-boszorkány viszonyrendszer sajátosságos. A rontó boszorkánnyal szemben a gyógyító/oldó román pap lép fel, de nem ritka eset, amikor egy rontást ellensúlyozó gyengébb boszorkány a paphoz irányítja a bajba jutottat. Egyesítik erejüket a cél érdekében, vagy a pap magára vállalja a boszorkány feladatait: old. Az oldó/rontó/jósló román pap a hagyományosan boszorkánynak tulajdonított személyiségjegyekkel nem rendelkezik ugyan, de amennyiben a boszorkányságot ideológiának és viselkedésnek tekintjük, e két természetfeletti erővel rendelkező embernek közös hatalma és tevékenységzférája van.

A gyógyító ember alakja egyértelműen pozitív, a történetek elismerően szólnak tudományáról. Az emberi betegségek specialistái, az emberek segítői, és asszonyok [Berta néni (cigányasszony); Pali Gyuriné (magyar református asszony)] Több hiedelemtörténet számol be a tevékenységükről: pántlikagiliszta elhajtása tökmaggal és ráolvasással, sárgaság gyógyítása verébürülékkel és borral, árpa learatása a szemről stb. A nemi elkülönülésen túl, a gyógyítási módszert vannak eltérések a gyógyító ember és a gyógyító román pap között. Képességeik és cselekvéseik strukturálisan hasonlóak. Ez utóbbi megszenteli a beteg testrészt, ráimádkozik, misét mond.

„*Plecăm de la acest hotar: medicină – credință, religie.*” (L.) [Ettől a határvonaltól indulunk: orvostudomány – vallás, hit.]

A gyógyulába, a gyógyítás sikerébe vetett hit fontos összetevője mindkét gyógyító tevékenységének.

A néző tudományszerzéséről számos utalás, történettöredék beszámol. Ezt az emberfeletti erejű személyt minden esetben a város határán kívüli létezőként említették, és lakhelyétül gyakran magyarul falvakat/városokat neveztek meg: Badacsony, Dabjon, Somlyó, Károly. Általában rontást gyógyít („visszacsinálja”); megmondja, ki a rontó, mivel rontották meg az egyént, és hogyan lehet feloldani. Egyesek halottakról is tudósítanak, időnként jóslásokba is bocsátkoznak. Tevékenységük határozottan pozitív, magatartásuk emberséges: „*Nem kell nékem a pized, csak úgy, ha használni fog.*” (Cs.L.M./1895)

A néző is irányítja a kérelmezőt ortodox paphoz (egy szilágysomlyói asszony következetesen a rónai paphoz irányítja az embereket), de a látnoki képességgel is megáldott román pap képes ellátni a néző feladatát.

A viselkedési események e csupas� mintái, amelyeket az elkülönített közösségben folytatott megfigyelésem alapján a kultúra egy részének tekintek,

pszichológiai struktúrákból építkező rendszert eredményeznek. Tartalmazák mindazt, amit a hiedelemlényeknek tudniuk kell ahhoz, hogy a társadalom tagjai számára megfelelő módon tevékenykedhessenek. Máságuk/hasonlóságuk a megfelelő módon való ténykedés függvényében hangsúlyozódik ki. Az átfedéseket az azonos attribútumoknak a megléte indokolja, de a román pap hiedelemkörének szintetizálására törekedő hiedelemképzetei egyre inkább dominánssá változtatják e hiedelemkört.

A magyar közösség huzamos együttélése a román etnikai csoporttal lehetővé tette az ortodox vallási rendszerben gyökerező speciális hiedelemcselekvések igénylését/átvételét az egyéni élet problémahelyzeteiben. A vallás nem határozza meg a hiedelemrendszer egészét, de jelen esetben érvényesül egy magyarázó és bizonyító funkciója. Mágikus erejűnek tartott rítusokkal összekapcsolva a hiedelemtörténeteket a néphit részének tekinthetjük. Az átvevő kultúra hiányosságával (református, katolikus pap a román specialista szolgáltatásaihoz hasonlóan nem vállal;) és az átadó kultúra hatásának erősségével (a többségi román lakosság rítusainak eredményessége meggyőző erejű;) magyarázható a jelenség.

A hiedelemszövegek illusztrálják a hiedelemvilág helyi adottságait meghatározó vallási feltételrendszer sajátos megnyilvánulását: román papról beszélnek, igénylik segítségét – nemtől, kortól, foglalkozástól függetlenül – a magyar hitközösség tagjai is.

JEGYZETEK

1. Az itt közölt szöveg a tavaly írott szakdolgozatomnak egy átszerkesztett része (a dolgozat címe: A román pap alakja egy erdélyi közösség hiedelemrendszerében, irányító tanár: Dr. Keszeg Vilmos).
2. Szilágy megye négy városának egyike, Erdély északnyugati részén helyezkedik el, a Szamos bal partján. A város a Szamos fennsíkján fekszik, dombos vidéken, a Goroszlói-medence déli részén, ahol az Almás és az Egregy a Szamosba ömlik, szemközt a Rákóczi-heggyel. A 16. században (1582-ben) jelenik meg először az okiratokban a Zsibó név, és középszolnoki mezővárosként említik a 13. század első felében (1205–1235) még Chybur név alatt szereplő települést. 1968-ban városi rangot kapott, ekkor kapcsolták hozzá a közeli falvakat: Rónát, Husziát, Órmezőt és Kucsót. (Gyűjtésem szempontjából a Zsibótól – a Szamos jobb partján – három kilométerre fekvő Róna játszott fontos szerepet. Ennek oka: az ott élő és tevékenykedő ortodox lelkész.)
3. I. Keszeg, é.n. 145.
4. Görögkeleti vallás ága.
5. Istennel való közösség keresése.
6. Szellemeikkel való közösség keresése külsőséges ceremóniák által.
7. I. Biedermann, 1989. 318.
8. Komáromi, 1996. 91.
9. Nagy, 1991.
10. Marót, 1933. 35.
11. Születésének napja, életkora, egészségi állapota meghatározó.

12. "Slujba Sfântu' Vasile", "afurisenie" megnevezése használatos a magyar közösségben is. Egyéb megnevezése a "slujba cu morții" (halottal való mise).
13. Lehmann, 1900. 13.
14. Marót, 1933. 31.
15. Pócs, 1983. 136.
16. "Boszorkány hírébe azok kerülhettek, akik testi, szellemi, mentális adottságaiknál fogva (...) eltérhettek a populációs átlagtól." v.ö. Iklódi, 1982. 296.
17. Asszony, farokkal születik, alakot ölthet (fekete macska, kutya, béka, szikra, kerék), tudományát tanulja vagy kapja, csak akkor halhat meg, ha átadta. Általában ront (embert/állatot), letéríti az embert a jó útról, szemmel ver, hurcolja az embert, szerelmi varázslásokat kivéve.
18. Aki felismeri megbetegszik. Fokhagymával, lánccal és „fonakul vett” fehérművel lehet távoltartani.

IRODALOM

BARNA Gábor

1987 A lokális szokás- és néphitkutatásról. In: Kríza Ildikó – Erdész Sándor (szerk.): *Irányzatok a kortársi folklórisztikában*. Folklor és tradíció III. Bp. 45–58.

BIEDERMANN, Hans

1989 *A mágikus művészetek zseblexikona*. Az ókortól a 19. századig. Bp.

BIHARI Anna

1980 Magyar hiedelemmonda katalógus. In: *Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához* 6. Bp.

DÖMÖTÖR Tekla

1980 Hiedelem, monda és rítus a mai magyar faluban. In: Frank Tibor – Hoppál Mihály (szerk.): *Társadalmi tudat és hiedelemrendszer*. 290–300.

1980 A rábőjtölés. In: *Artes populares* 6.y. 256–264.

1981 *A magyar nép hiedelemvilága*. Bp.

GEERTZ, Clifford

A vallás mint kulturális rendszer. In: Uő. *Az értelmezés hatalma*. Bp. 63–103.

IKLÓDI András

1982 A magyarországi boszorkányüldözés történeti alakulása. *Ethn.* XCIII. 2. 292–298.

KESZEG Vilmos

1996 A román pap és hiedelemköre a mezőségi folklórban. *Ethn.* CVII. 1–2. 335–369.

É.n. / A román mitológia hatása a mezőségi magyar hiedelemrendszerre. Különnyomat.

KOMÁROMI Tünde

1996 Rontásformák Aranyosszéken. A gyógyító román pap. In: *Néprajzi Látóhatár* V. 1–2. 87–98.

LEHMANN, Alfréd

1900 *Babona és varázslat a legrégebb időktől a jelen korig*. Bp.

MARÓT Károly

1933 Mágia és vallás. *Ethn.* XXIV. 31–44.

P. MADAR Ilona

1991 Ima, imádkozás és az ima hatása. In: S. Lackovits Emőke (szerk.): *Népi vallá-
sosság a Kárpát-medencében* 1. Veszprém. 121–127.

PÓCS Éva

1979 A magyar néphit ún. természetfeletti lényei. *Ethn.* XC. 3.

1983 Tér és idő a néphitben. *Ethn.* XCIV. 2. 177–207.

1990 Néphit. In: Dömötör Tekla (szerk.): *Magyar Néprajz VII.* Bp. 527–692.

1997 *Élők és holtak, látók és boszorkányok.* Bp.

TÁNCZOS Vilmos

1996 Egyház, vallás – népi kultúra. In: Uő. *Keletnek megnyílt kapuja.* Kolozsvár.
223–251.

